

Dženet Skeslin Čarls

PARISKA BIBLIOTEKA

Prevela
Tatjana Milosavljević

■ Laguna ■

Naslov originala

Janet Skeslien Charles

THE PARIS LIBRARY

Copyright © 2020 by Janet Skeslien Charles

This edition arranged with Kaplan/DeFiore Rights
through Graal Literary Agency.

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Mojim roditeljima

Pariz

24. maj 1943.

*Monsieur l'Inspecteur,*¹

Zašto ne tragate za neprijavljenim Jevrejima koji se kriju? Profesorka Koen živi u Ru Blanš broj dvadeset tri. Predaje takozvanu književnost na Sorboni. Muž joj je umro, ali i taj je bio Jevrejin. A ona sada – u njenim godinama! – prisustvuje konferencijama i vucara se naokolo s kolegama i studentima, koji su uglavnom muškarci.

Prepoznacete je s kilometra, uvek je u lepršavoj grimiznoj pelerini, s paunovim perom nakrivo zabodenim u punđu na potiljku. Tražite od Jevrejke nek vam pokaže krštenicu i pasoš, tamo lepo piše koje je vere. Dok valjani Francuzi i Francuskinje rade, Madame le Professeur² samo sedi i čita knjige.

Ja vam napisah istinu, a ostalo je na vama.

Anoniman ali pravedan

¹ Fr.: gospodine inspektore. (Prim. prev.)

² Fr.: gospođa profesorka. (Prim. prev.)

PRVO POGLAVLJE

LILI

Pariz, Dan Bastilje, 1989.

Stojeći u senci Ajfelove kule, uživam u bekstvu od polja pšenice i crkvenih piknika. Za vreme časova matematike, zamišljala sam sebe kako stojim ovde sama, prostrano šetalište samo je moje, ali ovde ima ko zna koliko hiljada ljudi, više ih je u ovom gradskom bloku nego u celom rodnom mestu. Pod gvozdanim nogama, neki otvorenih usta bulje u dva vojnika u patroli s kalašnjikovima o ramenu; neki drugi posmatraju nemu poeziju pantomime; ali najviše ih je koji zagledaju uvis, kao dečak kad krade pogled pod suknju devojčice, dok čekaju u redu za ulaznice. Nisam znala da redovi mogu biti toliko dugački. Uši mi čeznu za francuskim, ali ovaj deo Pariza je poput Ujedinjenih nacija, s predstavnicima iz svih zemalja. Ne razumem šta ljudi pričaju, ali dobro znam to uzbuđenje koje ih prožima.

Udahnem puterastu aromu palačinki iz snek-bara. Ovde je čak i vazduh drugačiji. Pun je energije koju stvaraju taksiji

(taksiji!) čiji vozači pritiskaju sirenu, nasmejani turisti škljocaju svojim foto-aparatima, ćućorenje ljubavnih parova. A tu je i klarinetista, baš kao što je i rekla. Žgoljav i bled, žmureći svira iz dubine duše neku meni nepoznatu pesmu.

Guši me gomila, pa se odšunjam odatle, kao što sam ponekad radila u školi, znajući da niko neće ni primetiti. Prateći uputstva koja mi je dala, prođem kroz park, gde Parižani u grupicama piknikuju. Pored venjaka obraslog jasmynom, nekoliko drugarica u korsetima jarkih boja nazdravlja šampanjcem – možda u čast Dana Bastilje, možda su naprosto srećne što imaju slobodan dan. Pogledavši bolje, ugledam minduše u obliku giljotine, ironično, jezivo podsećanje na *La Révolution*. Sve mi je novo – cveće, hrana, moda. Ne znam kuda pre da gledam.

Na bulevaru me mame zgrade – svetle poput kose Francuskinja – i već vidim sebe kako živim u nekoj od njih. Lunjajući naokolo, nađem se ispred poslastičarnice. Delikatno doteran izlog mogao bi mirne duše biti slika u nekom muzeju. Odlučim da svratim samo na čas, ali kolači – svaki za sebe malo savršenstvo – zaslužuju da im se posveti vreme i razmišljanje. I ovde redovi. Turistkinja ispred mene ne može da se odluči. Ko da joj zameri? Eklera, dugačkih i vitkih poput nogu, ima od čokolade, vanile i pistaća; Pariz-Brest ima oblik točka na biciklu; a *religieuses* su bucmaste, poput kaluđerica koje su ih nadahnule. Kada dođem na red, kažem: „*Un éclair au chocolat, s’il vous plaît.*“ „*Oui, mademoiselle*“,³ odgovori mi žena pruživši mi ga. Ove reči slasne su mi poput čokolade, a zvuk francuskog za mene je kao da slušam *Odu radosti* ili Van Hejlenovu pesmu *Skoči* – obuzme me blaženstvo kad začujem dobro poznate, euforične tonove. Moj

³ Fr.: „Jedan čokoladni ekler, molim vas.“ „Da, gospođice.“ (Prim. prev.)

ekler je napola pojedan pre no što i izađem iz poslastičarnice. U susednoj prodavnici suvenira privuku me zagasitocrveni magneti s motivom *Mulen ruža* i jarkoružičasti privesci za ključeve u obliku Trijumfalne kapije. Kupim i jedno i drugo, deliće Pariza da ih nosim u džepu.

Još u senci Ajfelove kule, skrenem u uzanu sporednu ulicu. Malo dalje napred, broširane knjige na uličnoj tezgi baškare se na suncu, stranice im lepršaju na povetarcu. Knjige su nagoveštaj da idem u dobrom pravcu. Na tabli na zidu zgrade piše: Američka biblioteka u Parizu. Tu je radila.

Sanjala sam o Gradu svetlosti, ali nisam imala pojma kako da stignem ovamo. Kako da naučiš, kad niko u tvojoj porodici nije dospeo toliko daleko? Kako da odavde stigneš tamo, kad nisi siguran da tamo uopšte postoji sem u tvojim nadama i snovima?

Moja komšinica, ratna nevesta iz Francuske, bila je živi dokaz da je to putovanje moguće. Dokaz da je u redu biti drugačiji. Zamislite me, ako hoćete, kao bednu grudvu gline koju je podigla sa svoje verande i ugrejala je među dlanovima. Ali zar umetnost ne preobražava umetnika? Tako kaže moja najbolja prijateljica Meri Luiz. Naravno, oblikuju nas ljudi u našem životu. Navaljuju na nas i podstiču nas, ponekad u dobrom pravcu, ponekad u pogrešnom. Tešuci nas zaglade i previše naših oštih ivica; ili nas pak zanemare, pa ostanemo napola dovršeni. Slome nas; ili nam pomognu da postanemo nešto lepo. Ipak, oblikujemo i mi njih: usredsređujemo im fokus, odraz, i menjamo im svrhu. Možda smo mi – umetnici i umetnost – dela u nastanku. Još poneki potez četkicom tu, još malo boje tamo, ali i dalje divlji, neustrašivi, veličanstveni, tužni, čudni, jedinstveni.

Kod kuće u Montani, čeznula sam da se nađem na ulici velikog grada, dok oko mene zuje automobili. Ne umem da

objasnim zašto sam želela da pobegnem, ništa više no što umem da objasnim iznenadnu potrebu da kinem. U meni se nakupila čežnja, koja nije imala kud do da iskipi napolje.

Moja komšinica je videla tu moju čežnju. Dok me je učila francuski, podučavala me je i nekim drugim stvarima, šta da radim, ali i šta da ne radim – neuvijeno je govorila o svojim greškama. Naše prijateljstvo sadržavalo je ćutanja, ali i smeh i razumevanje. Sada želim da potražim odgovore koje se bojala da pronađe. Da pročitam rukopis koji joj je poveren. Možda da upoznam ljude koje je ovde ostavila. Nestrpljiva da započnem potragu, da konačno vidim biblioteku, uhvatim mesinganu kvaku na vratima.

DRUGO POGLAVLJE

ODIL

Pariz, februar 1939.

Brojevi su mi se poput zvezda rojili u glavi. Brojevi su bili ključ mog univerzuma, novog života. 822.33. Sazvežđa nade. 841/.8. U mojoj sobi kasno noću, ujutru kad se uputim po kroasane, niz za nizom – 810, 840, 890 – prolazio je pored mene poput oblaka. Podsećali su na slobodu, na budućnost. I ne samo brojevi. Proučavala sam istoriju biblioteka, unatrag sve do šesnaestog veka. Dok je Henri Osmi u Engleskoj imao pune ruke posla skraćujući svoje supruge za glavu, naš kralj Fransa je modernizovao svoju biblioteku, koju je otvorio učenjacima. Ova kraljevska zbirka bila je začetak Nacionalne biblioteke, *Bibliothèque Nationale*. Sada, za pisačim stolom u svojoj spavaćoj sobi, pripremala sam se za razgovor za posao prelazeći još jednom svoje beleške o Američkoj biblioteci: osnovana 1920. godine; prva u Parizu koja je pustila javnost među svoje police; pretplatnici iz više od trideset zemalja, od toga jedna četvrtina iz Francuske. Grčevito

sam se držala tih činjenica i brojki, u nadi da ću zahvaljujući njima izgledati profesionalnije.

Izašla sam krupnim koracima iz porodičnog stana u čađavoj Ru de Rom, preko puta stanice San Lazar na kojoj su lokomotive iskašljavale dim. Vetar mi je mrsio kosu i, dok sam zadevala odbegle pramenove pod veliku, meku beretku, razmišljala sam koja će mi pitanja postavljati. Možda o tome šta sam naučila na praksi ili o Djuijevoj decimalnoj klasifikaciji. U daljini sam videla zlatnu kupolu Crkve Svetog Avgustina. Religija, 200. Stari zavet, 221. A Novi zavet? Čekala sam, ali broj nikako da mi dođe. Bila sam toliko nervozna da sam pozaboravljala neke osnovne činjenice. Izvukla sam svešku iz torbice. A, da, 225. Zнала sam to. Djujeva decimalna klasifikacija bila mi je omiljena u bibliotekarskoj školi. Prvi put je zamišljena 1873, ima deset kategorija koje obuhvataju sve, od umetnosti do nauke. Na primer, 648 (domaćinstvo) bilo je ponos i dika moje mame. Tata nikad ne bi priznao, ali istinski je uživao u 785 (kamernoj muzici). Moj brat je više voleo 636.8, dok su meni bili draži 636.7 (prvo su mačke, a drugo psi). Silno mi se dopadalo kako taj indeks mapira celokupan univerzum, kako njegovi brojevi unose logiku u kaos i omogućavaju svakome da pronade bilo koju oblast ili bilo koju od sto hiljada knjiga u biblioteci.

Stigla sam na *le grand boulevard*,⁴ gde je grad, samo jedan ugao dalje, zbacivao plavi radnički mantil i oblačio bundu od nerca. Grubi miris uglja nestajao je zamenjen medenastim jasminom *Džoja* kojim su odisale žene što su se oduševljavale haljinama u izlogu *Nine Riči* i *Kizlerovim* smaragdnozelenim kožnim rukavicama. Malo dalje usput zaobišla sam muzičare što su izlazili iz dućana u kom su se

⁴ Fr.: veliki bulevar. (Prim. prev.)

prodavale izgužvane partiture, pa produžila pored barokne zgrade s plavim vratima i onda skrenula u uzanu sporednu ulicu. Napamet sam znala put.

Obožavala sam Pariz, grad protkan tajnama. Poput korica knjiga, nekih kožnih a nekih platnenih, svaka pariska vrata vodila su u sopstveni neočekivani svet. U unutrašnjim dvorištima mogli su vas sačekati parkirani bicikli ili bucma-sta kućepaziteljka naoružana metlom. U slučaju biblioteke, masivne drvene vratnice otvarale su se u tajni vrt. Opervažen petunijama s jedne i travnjakom s druge strane, beli šljunak na stazi krckao mi je pod nogama dok su me nosile prema kući od opeke i kamena. Koraknula sam preko praga ispod francuske i američke zastave koje su se jedna do druge mreškale na vetru, i okačila jaknu na klimavi čiviluk. Udišući najlepšu aromu na svetu – mešavinu ustajalog mirisa prašnjavih tomova i sveže štampe današnjih novina – imala sam osećaj da sam najzad kod kuće.

Pošto sam stigla nekoliko minuta pre vremena zakazano-g za razgovor, nisam ni prilazila bibliotečkom pultu, gde je nekoliko ljudi zasipalo pitanjima ljubaznu bibliotekarku („Može li ovde negde da se pojede dobra šnicla?“, „Zašto da platim kaznu kad nisam ni pročitala knjigu do kraja?“) i ušla u udobnu, prijatnu čitaonicu.

Za stolom pored francuskih prozora, profesorka Koen sedela je zadubljena u neki naučni rad, s razmetljivim pounovim perom zadenutim u šinjon; gospodin Prajs-Džouns je pućkajući lulu zamišljeno čitao *Tajms*. Obično bih ih pozdravila, ali nervozna zbog predstojećeg razgovora potražila sam utočište među policama. Volela sam da budem okružena pričama, od kojih su neke bile stare koliko i vreme, a neke druge objavljene tek prošlog meseca. Moj brat Remi govorio je da zaranjam u knjige onako kako drugi

zarone u more. Može biti: obožavala sam hladni šok ulaska u svet koji pripada nekom drugom i umela sam da satima ostanem u njemu. Iz najboljih priča izranjala sam bez daha i pomalo ošamućena.

Sve češće sam u gluvo doba noći čula Remija kako na pisaćoj mašini kuca pamflete. Ako nisu govorili o tome kako bi Francuska trebalo da pomogne izbeglicama koje je građanski rat oterao iz Španije, onda je reč bila o Hitleru i tome kako će zaposesti Evropu na isti način na koji je zaposeo deo Čehoslovačke. Remi je svoje brige – bolje rečeno, tuđe brige – zaboravljao samo uz dobru knjigu. Odlučivši da pozajmim jednu za njega, prelazila sam prstima po hrbatima, tankim i debelim. Dodirivanje knjiga donosilo mi je utehu. Knjige te nikad neće izneveriti. Ljudi menjaju svoju priču, ali knjige ostaju verne.

Izabrala sam 823.8 i smestila se u duboku fotelju prislonjenu uza zid, skrivenu između dva niza polica. Na slabom svetlu, nasumično sam je otvorila. Nikad nisam sudila o knjizi prema uvodnoj rečenici. Podsećalo me je to na jedan prvi sastanak, koji je ujedno bio i poslednji, kad smo se oboje suviše vedro osmehivali. Ne, ja sam knjige otvarala negde na sredini, gde autor nije pokušavao da me impresionira, gde mi je gard bio spušten. „U životu postoje tame i postoje svetlosti“, pročitala sam. „Vi ste svetlost, najbleštavija od svih.“⁵ Da. Baš to bih, da mogu, rekla Remiju.

Osokoljena time kako mi je knjiga dokučila misli, pročitala sam narednu rečenicu i narednu stranicu, do narednog poglavlja.

Trgnuvši se, žurno sam otišla do bibliotečkog pulta, gde sam potpisala karticu i ubacila *Drakulu* u torbicu. Upraviteljka je već bila tu. Svi su znali za gospođicu Rider. Pisala

⁵ Reči doktora Van Helsinga upućene Mini Mari u romanu *Drakula* Brema Stokera. (Prim. prev.)

je članke za novine i divno govorila na radiju pozivajući sve da dođu u biblioteku – studente, profesore, vojnike, strance, Francuze. Ovde je bilo mesta za sve.

Kao i uvek, kestenjasta kosa bila joj je savijena u pundu, a u ruci je imala srebrno nalivpero. Preletela sam pogledom preko njenog lica zabrinuta da ću tamo ugledati znake nestrpljenja, ali videla sam samo spokojne oči boje lešnika.

„Ja sam Odil Suše. Oprostite što kasnim. Stigla sam ranije i onda sam otvorila knjigu i...”

„Čitanje je opasno“, reče gospođica Rider sa znalačkim osmehom na licu.

„Provodim silne sate, čak i dane, zadubljena u romane.“

„To nisu izgubljeni dani“, reče ona dok smo se rukovale. „Idemo u moju kancelariju.“

Išla sam za njom kroz čitaonicu, gde su pretplatnici u elegantnim odelima spuštali svoje novine kako bi bolje pogledali upraviteljku; potom uz spiralne stepenice, pa hodnikom što je vodio u neprikosnoveno krilo „Samo za zaposlene“, i onda u njenu kancelariju, ispunjenu aromom jakog espresa. Na zidu je visila fotografija nekog velikog grada snimljena iz ptičje perspektive, s gradskim blokovima nalik na šahovsku tablu, tako različitim od krivudavih pariskih ulica.

Primitivši moje interesovanje, ona reče: „To je Vašington. Nekad sam radila u Kongresnoj biblioteci.“ Dala mi je znak da sednem i smestila sam se za njen papirima pokriven sto – neki su pokušavali da se iskradu iz plitke kutije u uglu, dok su ostali mirovali pod težinom bušača za papir. Sjajni crni telefon stajao je mirno poput vojnika, crni kabel pružao mu se do poda. Fotelja pored gospođice Rider dičila se gomi-lom knjiga između rukonaslona. Romani Isaka Dinesena⁶

⁶ Književni pseudonim danske spisateljice Karen Blixen (*Moja Afrika*). (Prim. prev.)

i Idit Vorton stajali su uspravni, poput uvažениh kolega, a obeleživač strana – živobojna pantljika – mahao je iz oba poput ispružene ruke što poziva upraviteljku da se vrati.

Kakav je tip čitaoca bila gospođica Rider? Za razliku od mene, nikad ne bi ostavljala knjige širom otvorene zato što nema *marque-page*.⁷ Nikad ih ne bi gomilala pod krevetom. Imala bi četiri ili pet u pogonu odjednom. Jednu u torbici, da joj se nađe dok se vozi autobusom po gradu. Drugu zato što ju je draga prijateljica pitala šta misli o njoj. Treću za koju niko ne bi ni znao, tajno zadovoljstvo za kišno nedeljno poslepodne...

„Ko je vaš omiljeni pisac?“, upita gospođica Rider.

Razgovor je počeo pre no što sam imala prilike da sednem. Premeštala sam se s noge na nogu. Ko mi je omiljeni pisac? Lično pitanje, nešto o čemu bih raspravljala s tetkom Karo, nekad, pre no što se sve promenilo. Nemoguće pitanje. Kako da odabereš samo jednog? Moje rođake Edviž i Klotilda i ja osmislile smo kategorije – mrtvi pisci, strani, francuski, itd. – samo da ne bismo morale da biramo. Razmislila sam o knjigama u čitaonici koje sam takoreći maločas dodirivala, o knjigama koje su dirnule mene. Divila sam se načinu razmišljanja Ralfa Volda Emersona: *Dok čitam i pišem, ja nisam sâm, iako pored mene nema nikog*, jednako kao i bezvremenom delu Džejn Ostin. Premda je ta spisateljica pisala u devetnaestom veku, okolnosti se, za mnoge žene, nisu nimalo promenile: budućnost im je određena udajom. Pre tri meseca, kada sam obavestila svoje roditelje kako meni muž nije potreban, tata je samo prezrivo frknuo i počeo redom da dovodi svoje nove potčinjene na nedeljni ručak.

Poput ćurke kad joj mama poveže krila i batakem koncem za pečenje i pospe je peršunom, tata mi je iznosio muškarce

⁷ Fr.: obeleživač strana. (Prim. prev.)

na tacni: „Mark nikad nije odsustvovao s posla ni dana, čak ni onda kad je imao grip!“ Osećala sam se neprijatno kada potencijalni udvarač pokaže interesovanje za mene, i poniženo kada ga ne pokaže nimalo.

Usred ovog prisećanja, začuh gospođicu Rider kako me pita. „Sigurno čitate knjige, zar ne?“

Prošle nedelje optužila sam najnovijeg zaposlenog – Žan-Pjera ili Žan-Filipa – da se dodvorava komesaru. Tata se izvinjavao policajcu koji je pocrveneo kao bulka, objašnjavajući mu kako mi je jezik brži od pameti. Iznervirana samom pomišlju, odgovorila sam na pitanje gospođice Rider.

„Moj omiljeni mrtvi pisac je Dostojevski, zato što mi se sviđa lik Raskoljnikova. Naime, nije jedini koji želi da odalami nekoga po glavi.“

Ćutanje.

Zgrčila sam se u sebi. Šta mi je trebalo da uvlačim tatu u ovaj razgovor? Kada ću naučiti da vladam sobom ili makar da držim jezik za zubima? Zašto joj nisam dala neki normalan odgovor – na primer, David Levi, moj najdraži živi pisac?

„Čast mi je da sam vas upoznala.“ Uputila sam se prema vratima, svesna da je razgovor završen.

Baš kad sam pružila ruku da uhvatim porcelansku kvaku, čula sam gospođicu Rider kako kaže: „Odajte se životu slobodno, ne razmišljajući, ne bojte se; pravo će vas na obalu izneti i na noge postaviti.“⁸

Moja omiljena rečenica iz *Zločina i kazne*. 891.73/3. Okrenula sam se. Osmehivala se i ta njena srdačnost osokoli me da progovorim. „Naučila sam sve o biblioteci.“ Reći potekoše tihe i potuljene. „O tome kako su Amerikanci poslali milion

⁸ F. M. Dostojevski, *Zločin i kazna*, preveo dr Milosav Babović (IP „Rad“, Beograd, 1973). (Prim. prev.)

knjiga vojnicima u Velikom ratu.“ Reči su stičući hrabrost postajale sve glasnije, sve dok nisu ispunile sobu. „O tome kako je Čarls Siger želeo da oda poštu svom sinu Alanu, pesniku poginulom u tom ratu, i kako je novac od autorskih prava na njegovu knjigu poklonio za osnivanje biblioteke.“

„Stvarno si se potrudila. Te knjige su srce naše zbirke.“

Odmakla sam se od vrata.

„Mnogi kandidati kažu kako najviše vole Šekspira“, reče ona.

„Jedini pisac sa sopstvenom signaturom u sistemu Dju-ijeve decimalne klasifikacije.“

„Poneko pomene i *Džejn Ejr*.“

To bi takođe bio normalan odgovor. Zašto moj nije glasio Šarlot Bronte, ili bilo koja druga Bronte, što se toga tiče? „I ja volim *Džejn*. Sestre Bronte dele istu signaturu – 823.8.“

„Ali vaš odgovor mi se dopao.“

„Stvarno?“

„Rekli ste ono što osećate, a ne ono što ste mislili da želim da čujem.“

To je bilo tačno.

„Ne plašite se da budete drugačiji“, reče gospođica Rider.

„Ja...“ Nisam znala šta da kažem.

Ona se naže napred. „Zašto želite da radite ovde?“

Njen inteligentan i netremičan pogled susrete moj. Otvorila sam usta, spremna da odgovorim, ali pribojavala sam se da ću reći nešto pogrešno i tako sve pokvariti. Kako god bilo, pravi joj razlog nisam smela odati. Grozno bi zvučalo. „U bibliotekarskoj školi sam izučavala savremene metode.“

Ona okrznu pogledom moju molbu. „Svedočanstvo vam je impresivno. Ali niste mi odgovorili na pitanje.“

„Praksu sam imala u biblioteci u Levaloa-Pereu. Ali pretplaćena sam ovde. Obožavam engleski...“

„Jasno mi je“, reče ona s jedva приметnom primesom razočaranja u glasu. „Hvala vam što ste došli. Za nekoliko nedelja javićemo vam šta smo odlučili. Ispratiću vas.“

Ostavši sama u unutrašnjem dvorištu, namršteno sam se zagledala u šljunak. Možda je trebalo da kažem kako najviše volim Idit Vorton, mada je bila tek peta na mom spisku. Možda je trebalo da priznam zašto želim da dobijem taj posao.

„Odil, šta je bilo?“, upita profesorka Koen. Obožavala sam njena predavanja iz engleske književnosti u Američkoj biblioteci, na kojima se jedva moglo naći i mesta za stajanje. Ogrnuta svojom neizbežnom grimiznom pelerinom, doprinosila je da i zastrašujuće knjige poput *Beovulfa* postanu pristupačne, a predavanja su joj bila živa, prožeta suptilnim humorom. Oblaci skandalozne prošlosti lebdeli su za njom poput jorgovanastih nota njenog parfema. Pričalo se da je *Madame le Professeur* iz Budimpešte, ne, iz Bukurešta. Bila je primabalerina, zvezda, ali odrekla se svega i otišla s ljubavnikom u Brazavil. Kad se vratila – polumrtva i sama – oporavila se u samostanu i zamonášila se. Ne, posvetila se nauci. Poput Simon de Bovoar, položila je *agrégation*, gotovo nepoloživ državni ispit neophodan za rad u visokom školstvu.

„Odil?“, ponovi ona.

Šutnuh onaj šljunak. „Napravila sam budalu od sebe na razgovoru za posao.“

„Pametna devojka poput tebe? Jesi li rekla gospođici Rider da nisi propustila ni jedno jedino moje predavanje? Kamo sreće da su moji studenti tako prilježni!“

„Nisam se setila da to pomenem.“

„Zahvali joj pismeno i usput navedi sve ovo što sam ti rekla.“

„Neće izabrati mene.“

„Život je bitka. Moraš se izboriti za ono što želiš.“

Zamislila sam kako hvatam gospođicu Rider za ramena i drmusam je. „Nisam baš sigurna da...“

„E pa, ja jesam“, reče profesorka Koen. „Misliš li da su me oni staromodni matorci na Sorboni tek tako angažovali? Bogme sam se svojski potrudila da ih ubedim kako i žena može predavati na univerzitetu.“

Raspoloženje mi se popravilo. Podigla sam pogled sa šljunka. Do tog trenutka videla sam samo profesorkinu grimiznu pelerinu. Sad sam ugledala njene čeličnosive oči.

„Upornost nije rđava osobina“, nastavi ona, „mada se moj otac žalio kako uvek moram imati poslednju reč.“

„Moj takođe. Kaže da sam 'nepopustljiva'.“

„Onda iskoristi tu nepopustljivost.“

Bila je u pravu. Heroine u mojim omiljenim knjigama nikad nisu odustajale, gurale su dalje, istrajnost je bila ključna za njihov lik i nastavak priče. „Ako mislite da možete ubiti ideje, znači da vas istorija ničemu nije naučila“, napisala je Helen Keler studentima koji su spaljivali knjige. „Tirani su i pre često pribegavali tome, ali ideje su vaskrsle u svoj svojoj silini i uništile ih. Možete spaliti moje knjige i knjige najvećih evropskih umova, ali ideje zapisane u njima već su potekle milionima kanala i nastaviće da podstiču i druge umove.“⁹ Zadrhtala sam prisećajući se njenih reči. Ako je ona bila kadra da prevaziđe gluvoću i slepilo, i da ne samo čita knjige nego i da ih piše, valjda sam i ja sposobna da ne dozvolim da me zaustavi jedan loše obavljen razgovor.

⁹ Čuveno pismo Helen Keler nacističkim studentima u Nemačkoj, objavljeno u *Njujork tajmsu* i još nekim američkim novinama 9. maja 1933, dan uoči zakazanog nacističkog mitinga u Berlinu, na kome su u sklopu „akcije protiv nenemačkog duha“ spaljivane knjige. (Prim. prev.)

Profesorica Koen je bila u pravu kad je rekla da u pismu kažem ono što mislim. Pisanje je bilo lakše od razgovora licem u lice. Uvek sam mogla da precrtam i počnem iznova, pa i stotinu puta ako treba.

„U pravu ste...“, zaustih.

„Dabome da jesam! Obavestiću upraviteljku da si na mojim predavanjima postavljala najbolja pitanja, a ti se postaraj da obaviš svoj deo posla.“ Potom se okrete tako da pelerina zaleprša oko nje, i uđe u biblioteku.

Borbene reči su me ubedile, a pored toga, postojalo je mnogo razloga što sam želela da radim u biblioteci. Jedan od njih bilo je zajedništvo. Koliko god sam ponekad bila snuždena, neko bi mi prišao i uspeo da me oraspoloži. Biblioteka je bila više od opeke i knjiga, njen malter bili su ljudi kojima je bilo stalo do drugih. Mnogi su došli iz drugih zemalja i pustili su ovde korene. Ti koreni izrasli su u dobrotu i srodne duše. Provela sam ja dosta vremena u drugim bibliotekama, s njihovim učtivim: „*Bonjour, Mademoiselle. Au revoir, Mademoiselle.*“¹⁰ Mada su te *bibliothèques* bile sasvim u redu, naprosto im je nedostajalo drugarstvo istinske zajednice.

A deo te zajednice upravo je nailazio prema meni, u vidu gospodina Prajs-Džounsa, penzionisanog engleskog diplomate s leptir-mašnom sa kašmirskom šarom, i katalogizatorke, gospođe Ternbul, s njenim ukrivo ošišanim plavosivim šiškama. Mora da im je profesorica Koen rekla da sam utučena.

„Ništa nije izgubljeno“, reče on, nespretno me potapšavši po leđima. „Pridobićeš ti upraviteljku. Samo joj redom navedi svoje argumente, baš kao što bi uradio svaki diplomata koji nešto vredi.“

¹⁰ Fr.: „Dobar dan, gospođice. Doviđenja, gospođice.“ (Prim. prev.)

„Ama nemojte je tetošiti!“, na to će gospođa Ternbul. Okrenuvši se prema meni, reče: „Kod kuće u Vinipegu, navikli smo na teškoće. Zato smo takvi kakvi jesmo. Zimi napolju bude i četrdeset ispod nule, ali nećete nas čuti da kukamo, za razliku od Amerikanaca...“ Prisetivši se razloga zbog kojeg je zapravo izašla na hladnoću – prilike da neko me komanduje – uperi mi koščati prst pravo u lice. „Samo hrabro, i ne prihvataj negativan odgovor!“

S osmehom sam shvatila da zajedništvo znači kako nema tajni. Ali osmehivala sam se. I to je već bilo nešto.

Kod kuće, u svojoj sobi, kad me je prošla nervoza, napisala sam: „Draga gospođice Rider, Hvala vam na vremenu koje ste mi posvetili. Bila sam presrećna kad ste me pozvali na razgovor. Ova biblioteka znači mi više od ijednog drugog mesta u Parizu. Kad sam imala pet godina, moja tetka Karolina odvela me je tamo na čitanje priča. Ona je razlog što sam studirala engleski, razlog što takoreći ne izbivam iz biblioteke. Premda moja tetka nije više s nama, još je tražim u Američkoj biblioteci. Otvaram knjige i pretražujem im 'džepove' u nadi da ću na kartončiću ugledati njeno ime. Čitajući romane koje je i ona čitala imam osećaj da mi je ona blizu.

Biblioteka mi je utočište. U njoj uvek mogu pronaći neki ugao i nazvati ga svojim, i tu čitati i sanjariti. Želim da osiguram da svi imaju priliku za to, a pogotovo ljudi koji se osećaju drugačijima i kojima je potrebno mesto koje će nazivati domom.“

Više od svega, želela sam da budem deo zajednice u biblioteci, glavni lik, istinski deo priče, poput gospođice Rider. Pošto sam popričala s profesorkom Koen, u meni se javila nada. Potpisala sam se i tako završila razgovor.

TREĆE POGLAVLJE

LILI

Pariz, Dan Bastilje, 1989.

Stojeći ispred biblioteke, uhvatim mesinganu kvaku – hladnu na dodir – i pritisnem, napola se nadajući da će gospođica Rider najednom otvoriti teške drvene vratnice i pozvati me da uđem. Ako ćete i vi sa mnom, možda bi trebalo da čujete celu priču. No da počnemo od početka, pre šest godina u mom rodnom mestu, od Odil.

U Frojdu, u Montani, moja pariska komšinica bila je jedina ratna nevesta, umnogome kao što je doktor Stenčfild bio jedini lekar. Govorila je engleski – reči poput „penultimativno“ i „odista“ – ali to nije bio naš engleski. Ponekad sam umela da joj zavirim u dnevnu sobu, gde su čak i stolovi i stolice bili strani – nežni poput nameštaja u kući za lutke, s izvajanim nogama od orahovine i tapaciranim sedištima. U njenom poštanskom sandučetu bilo je pisama čak iz dalekog Čikaga, naslovljenih na *madame* Odil Gustavson. U poređenju s imenima koja sam znala, poput Triša ili Tifani, „Odil“ je zvučalo kruto.

Gospođa Gustavson bila je drugačija od ostalih žena, odreda bucmastih poput carića, čiji su se bezoblični džemper i nezanimljive cipele razlikovali samo u nijansama sive. Druge žene dolazile su u bakalnicu s viklerima na glavi, ali ona je izlazila obučena kao za crkvu – u plisiranoj suknji i s visokim potpeticama – i onda kad je iznosila đubre. Crveni kaiš isticao joj je struk. Uvek. I stavljala je jarki karmin, čak i kad je išla u crkvu. „Ta baš ima visoko mišljenje o sebi“, komentarisale su ostale žene dok je, očiju sakrivenih obo-dom šešira, prolazila do svoje klupe u prednjem delu. Bila je jedina žena sa šeširom. A i većina parohijana sedela je poza-di, ne želeći da privuče na sebe pažnju Boga. Ili sveštenika.

Tog jutra, Maloni Gvozden-Kolar¹¹ zatražio je od nas da se pomolimo za dve stotine šezdeset devet putnika iz oborenog aviona i pognuli smo glave moleći se za pokoj duša nastradalih od sovjetskih projektila K-8. Na televiziji, predsednik Regan nam je ozbiljnim tonom saopštio o napadu na boing 747 koji je leteo s Aljaske u Seul, u Koreji. Dok je crkveno zvono ječalo, u ušima su mi odzvanjale njegove reči: „Tuga, šok, gnev... Sovjetski Savez prekršio je svaki koncept ljudskih prava... takva neljudska surovost ne bi trebalo da nas iznenađuje...“ Rusi će ubiti svakoga, izgledalo je da kaže, čak i decu.

Posle mise, pastva se odgegala preko ulice, do parohijskog doma, gde su krofnama nagrađivali uredno prisustvovanje, a sklopivim stolicama poređanim oko stolova pozivali na drugarsku partiju trača. Mama i ja stajale smo u redu za pecivo; pored aparata za filter kafu, kao za propovedaonicom, tata i ostali muškarci okupili su se oko gospodina Ajversa, direktora banke. Tata je radio šest dana u nedelji, sve u nadi da će postati njegov zamenik.

¹¹ Kolar je sveštenečki okovratnik (od lat. *collum*, vrat). (Prim. prev.)

„Sovjeti neće da dozvole nikakvu potragu za telima. Đubrad bezbožna.“

„Kad je Kenedi bio predsednik, iz budžeta se za odbranu izdvajalo sedamdeset odsto više nego danas.“

„Ma mi smo ovde kao glineni golubovi.“

Razgovor mi je ulazio na jedno i izlazio na drugo uvo – u beskrajnom oprezu Hladnog rata, ozbiljni razgovori bili su večita zvučna pozadina naših nedelja. Bila sam zaokupljena gomilanjem krofni na tanjir i potrajalo je minut dok nisam shvatila da mama teško diše. Kada dobije napad, obično je pronalazila neki razlog: „Žetva je u toku i vazduh je pun prašine, to mi uvek pokrene astmu“ ili „Otac Maloni maše onim tamjanom naokolo kao da nas zaprašuje.“ Ovog puta me je, međutim, uhvatila za nadlakticu ne izgovarajući se ničim. Odvela sam je do najbližeg stola i smestila na stolicu pored gospođe Gustavson. Mama se skljojkala na hladan metal, povukavši me za sobom.

Pokušavala sam da skrenem tati pažnju.

„Dobro sam. Ne diži paniku“, reče mama tonom koji nije trpeo pogovora.

Stara gospođa Merdok, koja je sedela preko puta nje, reče: „Previše popovanja, premalo štapića u sirupu.“

Gospođa Ajvers pored nje na to kaza: „Amin.“

„Tragedija je to što se dogodilo tim ljudima u avionu“, reče mama.

„E zato ja nikud ne idem“, dočeka gospođa Merdok. „Ti što se švrćkaju naokolo, tako i nadrljaju.“

„I to je sve što imate da kažete posle ovakve tragedije?“, upita gospođa Gustavson. Šolja u njenoj ruci udari o sto poput sudijskog čekića.

„A šta biste hteli da kažem?“, odbrusi gospođa Merdok.

„Nastradalo je mnogo nedužnih ljudi“, rekoh. „Predsednik Regan reče da je poginuo i jedan kongresmen.“

„Jedan džabalebaroš manje.“ Gospođa Merdok gurnu ostatak krofne među tamnožute zube.

„Grozno je to što kažete. Ljudi imaju pravo da lete avionom a da ih niko ne gađa raketama“, rekoš, ljuta što ta žena ne vidi dalje od frojdskog atara.

Pogled gospođe Gustavson susreo je moj. Ona klimnu glavom, kao da bi da kaže da je važno šta ja mislim. Tada me je prvi put primetila, mada je meni već postalo hobi da je posmatram.

„Hrabro od tebe što si zauzela stav“, reče ona.

Slegla sam ramenima. „Ljudi ne bi trebalo da budu zlobni.“

„Potpuno se slažem“, reče ona. „Mogle bismo nekad popiti čaj.“

Pre no što sam stigla da upitam kad, gospodin Ajvers se prodra: „Hladni rat traje već skoro četrdeset godina. Nikad nećemo pobediti.“

Ostali zaklimate glavom slažući se s njim. S drugog kraja prostorije, on nastavi: „Oni su hladnokrvne ubice.“

„Jeste li ikad upoznali nekog Rusa?“, upita gospođa Gustavson. „Ili radili s njim?“

Kako je smela da pominje Sovjete istim ležernim tonom kojim je tata pričao o štednim računima?

„E pa, ja jesam“, nastavi ona, „i mogu vam reći da se nimalo ne razlikuju od vas ili mene.“

Svi u sali parohijskog doma su začutili, još jednom naterani da zaneme zbog nečeg što je rekla. Da li je upoznala neprijatelja? Da li joj se dopao? Gospođa Gustavson bila je misterija koju sam želela da dokučim.

U Frojdu, svi smo znali sve o svima, i to tri generacije unazad. Znali smo ko previše pije i zašto, znali smo ko ne plaća porez i ko vara ženu, znali smo ko živi u grehu s nekim muškarcem u Majnotu. Jedina tajna bila je gospođa

Gustavson. Niko nije znao čime joj se otac bavio. Niko nije znao ima li braće i sestara. Niko nije znao kako je uspela da natera Baka Gustavsona da se oženi njome. Glasine su dolazile i prolazile ne zadržavajući se. Bilo je tuge u njenim očima, ali da li zarad gubitka ili kajanja? I kako je, posle života u najuzbudljivijem gradu na svetu, mogla da se zadovolji ovom nejasnom tačkom u preriji?

Gospođa Gustavson se izdvajala. To mi je ulilo hrabrosti da budem drugačija. U školi, ormarići Meri Luiz i ostalih devojaka bili su oblepljeni posterima *Djuran Djurana*, dok su moj krasile stare mape i fotografija Ajfelove kule – spomenika dovoljno visokog i slavnog da smo čak i mi čuli za njega.

Bila sam od onih đaka koji uvek sede u prvoj klupi i večitodiju ruku. Iza mene, Meri Luiz je crtkala po stolu. Nastavnica, gospođica Hanson, davala je sve od sebe da nas zainteresuje za *Ajvanhoa*. „Ajvan-jok“, promrmrljala je tada Meri Luiz. U redu do nas, Robijevi preplanuli prsti savili su se oko olovke. Prineo ju je ustima, ružičasta gumica okrnula mu je donju usnu. Imao je smeđu kosu – poput moje – i modernu frizuru s razdeljkom na sredini. Mada smo bili tek sedmci, već je umeo da vozi, pošto je morao da pomaže svojim za vreme žetve pšenice. U učionici nije mnogo govorio. Van učionice nije mnogo govorio. A ja sam se zaboravljala zureći u ugao njegovih usana. Francuski poljubac.

Francuske prženice. Pomfrit. Sve što je valjalo bilo je francusko. Vrlo verovatno je i francuska boranija bila ukusnija od američke. Francuske pesme su zasigurno bile bolje od kantrija kakav je puštala jedina radio-stanica u našem mestu. „Gadura s mlađim ode, i ja tužan sâm sam ostô, život mi uništi, rode, al’ nek joj je prosto.“ Francuzi su po svojprilici i o ljubavi znali više.

Ponovo me je obuzela glad za nečim drugačijim, za nečim više. Želela sam da stavim u usta strane jezike i sažvaćem ih kao salamu. Želela sam da se prošetam aerodromskom pistom, modnom pistom. Želela sam da igram na Brodveju, da zavirim iza Gvozdene zavese. A postojao je neko ko mi je mogao pomoći da doprem do spoljnog sveta – gospođa Gustavson.

Iako smo bile komšinice, izgledalo je kao da živi svetlosnim godinama daleko. Za Noć veštica, mama je uvek opominjala: „Svetlo na tremu Ratne Neveste je ugašeno. To znači da ne želi da joj dečurlija lupa na vrata.“ Kad smo Meri Luiz i ja prodavale keks u ime našeg izviđačkog odreda, njena mama je rekla: „Stara cura ima malu penziju, ostavite je na miru.“ Ali sad kad je gospođa Gustavson rekla kako bismo „mogle popiti čaj“, mama će morati da mi dozvoli da je pozovem kod nas, i moći ću da joj postavljam pitanja.

Toliko sam bila zadovoljna tim planom da sam, ušavši u školski toalet, zaboravila da se sagnem i proverim ima li koga u ostalim kabinama i zaključam ulazna vrata. I naravno, kad sam završila, Tifani Ajvers stajala je pored umivaonika, okružena svojim čoporom, i doterivala svoje zlačane uvojke. Njene brendirane farmerke koštale su koliko celokupna moja garderoba za novu školsku godinu.

„Opet ne radi kotlić“, reče ona. „Isplivalo je govno.“

Nimalo prefinjeno, ali svejedno, njene uvrede obrazovale su kasetu koju je moj um neprestano premotavao i puštao od početka. Zagledajući svoj odraz u ogledalu, videla sam samo kosu boje izmeta. Stajala sam pored kabina, dobro znajući da će me, pridem li da operem ruke, Tifani gurnuti na slavinu i da ću biti mokra od glave do pete. Ako ne operem ruke, razglašiće to po celoj školi. Uradile su to Mejzi – posle čega mesec dana niko nije hteo da sedne pored „Upišanih

Prstiju“. Ruku skrštenih na grudima, četvorka u toaletu je čekala. Da li sada razumete zašto sam želela da pobegnem?

Šarke na vratima zaškripaše i gospođica H. promoli glavu unutra. „Opet si tu, Tifani? Mora da imaš problema sa bešikom.“

Devojčice su izašle bez žurbe, gledajući me kao da bi da kažu: *ovo nije gotovo*. No to sam i sama znala.

Mama, sklona iznenadnim napadima optimizma, rekla bi mi da posmatram to s vedrije strane. Dobro je te matori Ajvers ima samo jedno derište. I da je danas petak.

Petkom je obično dolazio red na moje da organizuju večerinku (mama bi ispekla svinjska rebarca, a Kej i Sju Bob donele bi salatu ili desert), pa sam odlazila da prespavam kod Meri Luiz. Večeras sam, međutim, ostala kod kuće i smislila pitanja koja ću postaviti gospođi Gustavson. Dok su odrasli jeli, predsobljem se razlivao smeh koji je dopirao iz trpezarije. Kad se sve utišalo, znala sam da su se, slično običaju engleskog plemstva, žene sklonile da muškarci mogu da posedaju u fotelje i razgovaraju onako kako pred svojim suprugama ne bi mogli.

Dok su prale sudove u kuhinji, slušala sam mamin tajni glas, koji je koristila kad je razgovarala s prijateljicama. S njima je delovala srećnije. Čudno kako neko ponekad postane neko drugi. Ovo me je nateralo da pomislim kako postoji nešto, nešto u mami, što ja ne znam, i pored toga što nije bila tajanstvena kao gospođa Gustavson.

Sedela sam za svojim pisaćim stolom i zapisivala pitanja onako kako su mi padala na pamet – Kad je poslednji put giljotina odsekla nekom glavu? Da li i u Francuskoj ima Jehovinih svedoka? Gde je upoznala muža? Sad kad je umro, zašto je ostala da živi ovde? – u toj meri usredsređena da nisam ni znala da je mama iza mene sve dok nisam na ramenu osetila njenu toplu ruku.

„Nisi htela da ideš da spavaš kod Meri Luiz?“

„Moram nešto da završim.“

„U petak“, reče ona, neubeđena. „Težak dan u školi?“

Većina dana bila je teška. Ali nisam bila raspoložena za razgovor o Tifani Ajvers. Uto mama izvuče poklon veličine kutije za cipele, koji je dotad skrivala iza leđa. „Napravila sam ti nešto.“

„Hvala ti!“ Pocepala sam ukrasni papir i ugledala heklani prsluk.

Obukla sam ga preko majice kratkih rukava i mama mi ga malo cimnu levo-desno u struku, zadovoljna kako je pogodila veličinu.

„Tako si lepa. Zeleno ti ističe te tačkice u očima.“

Jedan pogled u ogledalo bio je dovoljan da mi potvrdi da izgledam kao kreten. Odem li u školu u prsluku, Tifani Ajvers će mi izvaditi dušu na čačkalicu.

„Ovaj... fin je“, rekoš mami, suviše dockan.

Osmehnula se da sakrije povređenost.

„Gospođa Gustavson je rekla da bi trebalo da popijemo čaj. Smem li da je pozovem?“

„Joj, dušo, nisam sigurna da bi trebalo da joj dosađujemo...“

„Pa sama je to predložila.“

Mama pogleda spisak pitanja na mom pisaćem stolu i glasno uzdahnu. Prošavši prstima kroz kestenjastu kosu, reče: „Znaš, možda postoji razlog što se nikad nije vratila tamo.“

U subotu posle podne, žurno sam prošla pored starog ševrolet-gospođe Gustavson, popela se klimavim stepenicama na trem i pozvonila na vrata. Ding-dang-dong. Ništa. Ponovo sam pozvonila. Niko nije odgovorio, stoga pritisnuh kvaku na ulaznim vratima. Otvorila su se zaškripavši. „Dobar dan?“, rekla sam i ušla.

Tišina.

„Ima li koga?“, upitah.

Paprati su zurile kroz prozor u miru i tišini dnevne sobe. Zidovi su bili prekriveni knjigama. U stereo-uređaj, veličine zamrzivača, mogao se sakriti leš. Razgledala sam njenu zbirku gramofonskih ploča: Čajkovski, Bah, još Čajkovskog.

Gospođa Gustavson je prolazila kroz predsoblje vukući noge, kao da se upravo trгла iz dremeža. I pored toga što je bila sama kod kuće, nosila je haljinu i svoj crveni kaiš. Samo u čarapama, izgledala je ranjivo. Palo mi je na pamet da nikad nisam videla nečija kola pred njenom kućom, a nije mi bilo poznato ni da joj je porodica ikad došla u goste, čak ni kad je sahranjivala muža. Bila je slika i prilika samoće.

Zastavši dva ili tri koraka od mene, gledala me je ljutito, kao da sam lopov koji je došao da ukrade *Labudovo jezero*. „Šta si htela?“

Ponešto od toga sam i umela da artikulišem: sve petice, Robija. Ponešto i nisam, mada sam osećala te želje duboko u sebi: *Vi znate mnogo, i želela bih da i sama mnogo znam.*

Ona skrsti ruke na grudima: „Dakle?“

„Rekli ste da bi trebalo da popijemo čaj.“

Uglovi usana poviše joj se naniže. Nije odgovarala.

Ćutanje mi je izazvalo nervozu. „Ovde je kao u biblioteci.“ Pokazah prema policama punih žena koje nisam znala – madam De Stal, *Madam Bovari*, Simon de Bovoar.

Tišina.

Želela sam da upoznam gospođu Gustavson, ali to nije značilo da i ona želi da upozna mene. Okrenuh se da odem.

„Kad?“, upita ona.

Ta jedna reč ispuni me nadom. Okrenuh se. „Može li odmah?“

„Zatekla si me u poslu.“ Govorila je žustro, kao da je predsednica i da mora da se vrati upravljanju malenom državom svoje spavaće sobe.

„Mama je umesila kolače“, odvratih na to.

Gospođa Gustavson se ogrnula kardiganom pastelne boje i uzela ključeve. Izašla sam za njom na trem, gde je zaključala vrata za nama. Jedino je ona u Frojdu to radila. Pitala sam se kakve tajne krije njena kuća.

„Uvek tako upadaš ljudima u kuću?“, upita me dok smo prelazile preko travnjaka.

Slegla sam ramenima. „Obično mi otvore kad pozvonim.“

U našoj trpezariji, stajala je kršeci prste, a onda pustila da joj ruke padnu sa strane. Prešla je pogledom po tepihu, sedištu u prozorskoj niši, porodičnim fotografijama na zidu. Usne su joj se pomerile kao da bi da kaže nešto, možda: „Baš vam je lepo ovde“, što bi verovatno rekle druge žene, ali onda joj se vilica samo stisnu. Možda nije znala kako da bude gost.

„Dobro došli“, reče mama stavljajući na sto tacnu kolača s čokoladnim mrvicama.

Pokazala sam našoj komšinici da sedne. Mama je pored svog i mog tanjira postavila obične šolje; pored tanjira gospođe Gustavson metnula je porcelansku šolju za čaj. Napamet sam znala tu priču. Pre više godina, kad je gospođa Ajvers otišla u paket-aranžmanu na nekakav „obilazak engleskih dvoraca“, tata joj je dao novac da kupi lep servis za čaj. Ali porcelan je skup i gospođa Ajvers se vratila samo s jednom šoljom i tanjirićem. U strahu da će se porcelan razbiti, držala ju je na krilu sve vreme leta preko Atlantika. U mom umu, tanka šolja oslikana nežnim plavim cvetićima dokazivala je da je negde drugde bolje. Lepše. Poput gospođe Gustavson za našim stolom.

Mama je iznela čaj; ja prekidoh ćutanje. „Šta je najbolje u vezi s Parizom? Je li to stvarno najlepši grad na svetu? Kako je bilo odrastati tamo?“